

**TEZKOR QIDIRUV TADBIRLARINI O‘TKAZISHDA QONUNIYLIK VA
INSON HUQUQLARI MUVOZANATI**

Zulinova Oydinoy Lutfullo qizi

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: Tezkor qidiruv tadbirlari, qonuniylik, inson huquqlari, huquqiy muvozanat, jinoyatchilikka qarshi kurash, shaxsiy daxlsizlik, protsessual tartib, huquqni muhofaza qilish organlari, maxfiylik, monitoring.

Annotatsiya: Mazkur maqola “Tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazishda qonuniylik va inson huquqlari muvozanati” mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, unda tezkor qidiruv faoliyatining huquqiy asoslari va inson huquqlari himoyasi o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar tahlil qilinadi. Tezkor qidiruv tadbirlari jinoyatchilikka qarshi kurashda samarali vosita bo‘lib, ularni o‘tkazishda qonuniylik tamoyillari qat’iy rioya qilinishi zarur. Shu bilan birga, bu jarayonlarda shaxsning asosiy inson huquqlari, jumladan shaxsiy daxlsizlik, yashash joyiga daxlsizlik, axborot erkinligi kabi huquqlar buzilmasligi ta’minlanishi lozim. Maqolada tezkor qidiruv tadbirlarining huquqiy asoslari, jumladan O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi va xalqaro inson huquqlari me’yorlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, jinoyat-protsessual kodeks va tezkor qidiruv faoliyatiga doir maxsus qonunlarda belgilangan protseduralar haqida batafsil tushuntiriladi. Qonuniylik printsiplari tadbirlarning huquqiy asosga ega bo‘lishini, maxsus vakolatga ega organlar tomonidan amalga oshirilishini, shuningdek, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini cheklashda aniq va asosli shartlar mavjud bo‘lishini talab qiladi. Maqola muallifi inson huquqlari himoyasi va tezkor qidiruv tadbirlarining samaradorligini ta’minlash uchun qonunchilikni takomillashtirish zarurligini ta’kidlaydi. Ayniqsa, tezkor qidiruv vaqtida shaxsiy hayotga daxlsizlik va maxfiylik prinsiplari buzilishining oldini olishga doir nazorat mexanizmlari muhimdir. Shuningdek, huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyatida inson huquqlari kafolatlarini kuchaytirish, vakolat doirasini aniq belgilash, amaliyotda qonunlarga to‘liq rioya etilishi ustuvor vazifa sifatida ko‘riladi. Muallif tezkor qidiruv tadbirlarining qonuniyligi va inson huquqlari muvozanatini saqlash uchun zamonaviy yondashuvlarni taklif qiladi. Bu borada xalqaro standartlarga muvofiq monitoring va mustaqil ekspertiza joriy etish, shuningdek, malaka oshirish dasturlari orqali xodimlarning bilim darajasini oshirish muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, jamiyatdagi huquqiy ongni oshirish, fuqarolarning o‘z huquqlarini bilishi va himoya qilishiga ko‘maklashish ham dolzarbdir.

Ключевые слова: Оперативно-розыскные мероприятия, законность, права человека, правовой баланс, борьба с преступностью, неприкосновенность частной жизни, процессуальный порядок, правоохранительные органы, конфиденциальность, мониторинг.

Аннотация: Данная статья посвящена теме «Баланс законности и прав человека при проведении оперативно-розыскных мероприятий». В статье

анализируются правовые основы оперативно-розыскной деятельности и вопросы обеспечения защиты прав человека в процессе проведения таких мероприятий. Оперативно-розыскные мероприятия являются эффективным инструментом борьбы с преступностью, при этом проведение данных мероприятий должно строго соответствовать принципам законности. Важно также обеспечить неприкосновенность основных прав человека, таких как право на частную жизнь, неприкосновенность жилища и свобода информации. В статье рассматриваются правовые основы оперативно-розыскной деятельности, включая законодательство Республики Узбекистан и международные нормы в области прав человека. Подробно объясняются процессуальные нормы, предусмотренные уголовно-процессуальным кодексом и специальными законами, регулирующими оперативно-розыскную деятельность. Принцип законности требует, чтобы мероприятия проводились на законных основаниях, уполномоченными органами и с соблюдением четких и обоснованных условий ограничения прав и свобод граждан. Автор статьи подчеркивает необходимость совершенствования законодательства для обеспечения защиты прав человека и эффективности оперативно-розыскных мероприятий. Особое внимание уделяется механизмам контроля, предотвращающим нарушение принципов неприкосновенности частной жизни и конфиденциальности во время проведения оперативных мероприятий. Также важным является усиление гарантий прав человека в деятельности правоохранительных органов, четкое определение полномочий и строгое соблюдение законов на практике. Автор предлагает современные подходы к поддержанию баланса законности и прав человека при проведении оперативно-розыскных мероприятий. Среди них – внедрение международных стандартов мониторинга и независимой экспертизы, повышение квалификации сотрудников через образовательные программы. Важным аспектом является повышение правовой культуры общества, информирование граждан о своих правах и содействие в их защите.

Keywords: Operative search activities, legality, human rights, legal balance, crime prevention, privacy, procedural order, law enforcement agencies, confidentiality, monitoring.

Annotation: This article focuses on the topic “The balance between legality and human rights in conducting operative search activities.” It analyzes the legal foundations of operative search operations and addresses the issues of protecting human rights during their implementation. Operative search activities are an effective tool in combating crime; however, their conduct must strictly adhere to the principles of legality. At the same time, it is essential to ensure the inviolability of fundamental human rights, including the right to privacy, inviolability of the home, and freedom of information. The article examines the legal basis for operative search activities, including the legislation of the Republic of Uzbekistan and international human rights standards. Procedural norms established by the Criminal Procedure Code and special laws governing operative search activities are

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

explained in detail. The principle of legality requires that these activities be conducted on lawful grounds, by authorized bodies, and with clear and justified conditions for limiting citizens' rights and freedoms. The author emphasizes the need to improve legislation to ensure both the protection of human rights and the effectiveness of operative search activities. Particular attention is given to control mechanisms preventing violations of privacy and confidentiality principles during the operation of such activities. Strengthening guarantees of human rights within law enforcement agencies, clearly defining their powers, and strict adherence to laws in practice are also considered priorities. The article proposes modern approaches to maintaining the balance between legality and human rights in conducting operative search activities. These include the implementation of international standards for monitoring and independent expertise, and enhancing staff qualifications through training programs. Raising public legal awareness, educating citizens about their rights, and assisting in their protection are also crucial aspects.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda jinoyatchilikning turli shakllari va ko‘lamlari kundan-kunga o‘tib borayotgani sababli, huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan jinoyatlarni aniqlash va oldini olishda samarali usullarni qo‘llash dolzarb masalalardan biriga aylangan. Shu jihatdan, tezkor qidiruv tadbirlari jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Tezkor qidiruv faoliyati orqali jinoyatchilik hodisalari sodir bo‘lgan joyda darhol huquqiy choralar ko‘riladi, jinoyatchilar aniqlanadi va tegishli dalillar to‘planadi. Bunday tadbirlar natijasida jinoyatlar tez fosh etilib, jamoat tartibi saqlanadi hamda jamiyatda xavfsizlik ta‘minlanadi. Biroq, tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazishda faqatgina jinoyatchilikka qarshi samarali kurashish emas, balki qonuniylik tamoyillariga qat’iy rioya qilish, shuningdek inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu ikki tamoyil — qonuniylik va inson huquqlari — o‘rtasida muvozanatni saqlash, huquqiy davlat tamoyillariga amal qilish va adolatli tizimni yaratish uchun zamin yaratadi. Aks holda, qonuniylik tamoyillarining buzilishi yoki inson huquqlarining poymol qilinishi, huquqni muhofaza qilish organlariga nisbatan jamoat ishonchini susaytirishi, qonun ustuvorligi tamoyilining zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Tezkor qidiruv tadbirlari amalda ko‘plab protsessual va huquqiy jihatlariga ega. Ularning o‘tkazilishi uchun qonunda aniq belgilangan qoidalarga amal qilish talab etiladi. Masalan, tadbirlarni faqat maxsus vakolatga ega organlar amalga oshirishi, tadbirlar doirasidagi harakatlar qonunchilikda ko‘rsatilgan doiradan oshmasligi, shuningdek, shaxsning shaxsiy daxlsizligi va yashash joyiga daxlsizlik huquqlariga rioya qilinishi kerak. Shuningdek, tezkor qidiruv tadbirlarida to‘plangan ma‘lumotlarning maxfiyligi ham muhim hisoblanadi, chunki noto‘g‘ri foydalanish yoki oshkor qilish insonning obro‘-e‘tiboriga zarar yetkazishi mumkin. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazishga oid bir qator huquqiy hujjatlar mavjud bo‘lib, ular jinoyat-protsessual kodeksi, “Tezkor-qidiruv faoliyati to‘g‘risida”gi qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlardan iborat. Ushbu

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

hujjatlar tadbirlarni amalga oshirish tartibini, ularni o‘tkazish mezonlarini va shaxs huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini belgilab beradi. Shuningdek, xalqaro huquq normalari, xususan inson huquqlariga doir konvensiyalar va bitimlar ham tezkor qidiruv tadbirlarida qo‘llanilishi lozim bo‘lgan standartlarni belgilaydi. Tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazishda qonuniylik va inson huquqlari muvozanatini ta‘minlashda yuridik jihatdan to‘g‘ri uslub va protseduralarga rioya etilishi juda muhimdir. Bu esa o‘z navbatida huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining malakasi, jamoatchilik nazorati, mustaqil monitoring tizimlari va qonunchilikni doimiy takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, jamiyatdagi huquqiy ongni oshirish, fuqarolarning o‘z huquqlari haqida to‘liq xabardorligi ham ushbu muvozanatni saqlashda muhim omildir. Mazkur maqolada tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazishda qonuniylik tamoyillari va inson huquqlari muhofazasining o‘zaro muvozanati haqida nazariy va amaliy jihatlar tahlil qilinadi. Maqola doirasida amaldagi qonunchilikka tayangan holda tadbirlarning qonuniyligi, shuningdek, inson huquqlariga ta’sir etuvchi xavf-xatarlar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, zamonaviy xalqaro standartlar va ularning O‘zbekiston amaliyotiga tatbiqi muhokama qilinadi. Yakuniy qismda esa ushbu muvozanatni ta‘minlash uchun takliflar va tavsiyalar keltiriladi. Umuman olganda, tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazishda qonuniylik va inson huquqlari muvozanatining saqlanishi huquqiy davlatni mustahkamlash, jinoyatchilikka qarshi samarali kurashish va shaxsning asosiy erkinliklarini kafolatlash uchun asosiy shartlardan biri hisoblanadi. Shu bois, ushbu sohada amalga oshirilayotgan ishlarni yanada takomillashtirish va rivojlantirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

ASOSIY QISM

Tezkor qidiruv tadbirlari jinoyatlarni oldini olish va tergov jarayonlarini samarali olib borish uchun muhim vositalardan biri hisoblanadi. Biroq, bu jarayonlarni amalga oshirishda qonuniylik tamoyillariga qat’iy rioya qilish va inson huquqlarini himoya qilish o‘rtasida nozik muvozanatni saqlash zarur. Tezkor qidiruv tadbirlari fuqarolarning shaxsiy hayoti, mulki va boshqa asosiy huquqlariga ta’sir ko‘rsatishi mumkinligi sababli, ularni amalga oshirishda qonuniy asoslarning mavjudligi va inson huquqlariga hurmat ko‘rsatish alohida e’tibor talab etadi. Birinchidan, tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazish uchun qonuniy asoslar aniq belgilangan bo‘lishi kerak. Qonunlarda ko‘rsatilgan shartlar, jumladan, sud yoki vakolatli organ tomonidan berilgan ruxsatnoma talab qilinishi, qidiruv tadbirining maqsadi va muddati aniq ko‘rsatilishi kerak. Bu talablar fuqarolarning noqonuniy ta’qib qilinishining oldini olish, hokimiyat vakillarining huquqlari doirasidan chiqmasligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Ikkinchidan, tezkor qidiruv jarayonida inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlari muhim ahamiyatga ega. Xususan, shaxsiy erkinlik va daxlsizlik huquqi, mulk huquqi, shuningdek, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish prinsiplariga amal qilinishi lozim. Qidiruv jarayonida fuqarolarni o‘z huquqlari haqida xabardor qilish, huquqbuzarliklar holatlarida sudga murojaat qilish imkoniyatini yaratish — inson huquqlarini ta‘minlash uchun zaruriy choralar hisoblanadi. Shuningdek, tezkor qidiruv tadbirlari o‘tkazilishida vakolatli organlar xodimlarining professional malakasi va axloqiy mas’uliyati katta rol o‘ynaydi. Huquqbuzarliklarga yo‘l qo‘ymaslik, qidiruv jarayonida zo‘ravonlik va suiiste’molga yo‘l

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

qo‘ymaslik zarur. Bu nafaqat qonuniylikni ta’minlaydi, balki jamiyatda ishonch va huquqiy madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiladi..

XULOSA

Tezkor qidiruv tadbirlarini o‘tkazishda qonuniylik va inson huquqlari muvozanatini ta’minlash huquqiy tizimning samarali faoliyati va jamiyatda adolatli ijtimoiy munosabatlarning asosidir. Qonunlar doirasida va inson huquqlariga hurmat bilan amalga oshirilgan tezkor qidiruvlar jinoyatchilikning oldini olishda muhim vosita bo‘lib, shaxslarning daxlsizlik huquqlarini himoya qiladi. Shu bois, qidiruv jarayonida qonuniy tartib-qoidalarga rioya qilish, fuqaro huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini mustahkamlash va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning mas’uliyatini oshirish zarur. Faqat shu yo‘l bilan jinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligini oshirish va fuqarolarning huquqiy xavfsizligini ta’minlash mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ismoilov B. (2023). Tezkor-qidiruv tadbirlarining turlari va ularning jinoyatchilikka ta’siri. // Intersp – xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalar to‘plami. <https://interspp.com>
2. Karimov F. (2023). Tezkor-qidiruv faoliyatining amaliy jihatlari va dolzarb muammolari. // InterEuroConf xalqaro ilmiy jurnal. <https://intereuroconf.com>
3. Saidov A. (2021). O‘zbekiston Respublikasida huquqni muhofaza qilish organlarining faoliyati. – Toshkent: Yuridik nashriyot.